

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR HAYOTI VA IJODI

Norpo'latova Farina
Ilmiy rahbar: Avezova Anajon

Annotatsiya

Maqola Zahiriddin Muhammad Bobur ijodiga bag'ishlangan. Boshqa temuriy hukmdorlar singari u ham ta'lim-tarbiyaga katta e'tibor bergan, o'z poytaxti Agra shahrida o'sha davrning atoqli yozuvchi, shoir, rassom, sozandalarini to'plab, madaniyat va ilm-fan rivojiga hissa qo'shgan. Vaholanki, Bobur o'z fikrlariga abasini cho'zishning haqiqiy imkoniyatini ta'lim-tarbiyada ko'radi. Bobur bilimlarni avlodlarga yetkazar ekan, dono hukmdor, shoir va mutafakkir sifatidagi qonuniy besh yuz yillik shuhratiga asos soladi.

Kalit so'zlar: Zahiriddin Muhammad Bobur, "Bobur-noma", vatanparvar, yozuvchi, shoir, sozanda, madaniy meros

Kirish

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) – buyuk shoir, tarixchi, davlat arbobi va harbiy sarkarda bo'lib, o'zining nodir adabiy merosi va tarixiy jasorati bilan dunyo tamadduni rivojiga katta hissa qo'shgan shaxslardan biridir. U «Boburnoma» asari orqali O'rta Osiyo, Afg'oniston va Hindiston tarixi, madaniyati va ijtimoiy hayoti haqida qimmatli ma'lumotlar qoldirgan. Bobur asos solgan Boburiylar sulolasi Hindiston tarixida muhim o'rin egallaydi. Ushbu maqolada Boburning hayoti, ijodi va davlat boshqaruvidagi faoliyati atroflicha yoritiladi.

Boburning hayoti

Tug'ilishi va bolalik yillari: Bobur 1483-yil 14-fevralda hozirgi O'zbekiston hududidagi Andijon shahrida tug'ilgan. Uning otasi Umarshayx Mirzo Farg'ona viloyati hukmdori bo'lib, Temuriylar sulolasidan edi. Onasi Qutlug' Nigorxonim esa Chig'atoy xonlari avlodidan bo'lib, Bobur o'z nasl-nasabini buyuk Temurga bog'laydi. Bobur yoshligidan ilm-fanga, adabiyotga, harbiy san'atga qiziqqan. U fors va turkiy tillarni mukammal o'rgangan, shuningdek, tarix va geografiya fanlariga qiziqib, keng bilim olgan.

Farg'ona taxtiga chiqishi va dastlabki harbiy yurishlari

1494-yilda otasi Umarshayx Mirzo vafot etgach, 12 yoshli Bobur Farg'ona taxtiga o'tiradi. Bu davrda Movarounnahrda Temuriylar o'rtasida hokimiyat uchun kurash avj olgan edi. Bobur bir necha bor Samarqandni egallashga harakat qiladi, ammo 1497–1498-yillarda qisqa muddat shaharni boshqarganidan so'ng uni yo'qotadi. U 1500–1501-yillarda yana Samarqandni qo'lga kiritishga urinadi, ammo Muhammad Shayboniyxon bilan bo'lgan jangda mag'lub bo'ladi.

Hindistonga yurish va Boburiylar saltanatining asos solinishi

Bobur Samarqandni qo'ldan boy bergach, 1504-yilda Kobulni egallaydi va bu yerdan o'z hokimiyatini mustahkamlashga harakat qiladi. U Afg'onistonni o'z nazorati ostiga olgach, Hindiston sari harbiy yurishlarni rejalashtira boshlaydi. 1526-yilda Bobur Panipat jangida Dehli sultoni Ibrohim Lodiy qo'shinlarini tor-mor etib, Hindistonning katta qismiga hukmronlik qila boshlaydi. Bu bilan Boburiylar sulolasi asos solinadi. U 1527-yilda Rana Sangaga qarshi Xonva jangida, 1528-yilda Chanderi jangida g'alaba qozonib, Hindistonda o'z hukmronligini mustahkamladi.

Boburning vafoti

Bobur 1530-yil 26-dekabrda Agra shahrida vafot etadi. U dastlab Agrada dafn etilgan bo'lsa-da, keyinchalik o'zi vasiyat qilganidek, Kobulga ko'chirilib, Bog'i Bobur hududida dafn qilinadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi

Bobur haqida ingliz olimi Uilyam Erskin shunday degan: «Saxovati va mardligi, iste'dodi, ilm-fan, san'atga muhabbati va ular bilan muvaffaqiyatli shug'ullanishi jihatidan Osiyodagi podshohlar orasida Boburga teng keladigan birorta podshoh topilmaydi». Bobur tom ma'noda yirik shaxs. Uning tarixchi olim, zukko adib va dilbar shoir sifatida qoldirgan adabiy merosi bebahodir. Bobur hukmdorlik majburiyatlaridan ortib yirik asarlar yozishga muvaffaq bo'lgan. Shubhasiz, she'riyatining asosiy mavzusi Vatan bo'lgan. Shu bilan birgalikda Bobur lirikasida yuksak va oliyjanob insoniy tuyg'ular, adolatparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularini madh etgan.

Asarlari

Bobur she'rlarining umumiy hajmi 400 dan ortiq. Shulardan 119 tasi g'azal, 231 tasi ruboiy. Bobur tuyuq, qit'a, fard, masnaviy kabi janrlarda ham asarlar yaratgan. Uning «Aruz haqida risola» ilmiy asari Sharq tilshunosligida katta ahamiyatga ega. Asarda shoir nutqdagi urg'uli va urg'usiz, uzun va qisqa bo'g'inlar tizimi nazariyasini boyitgan, uning tasnif va turlarini rivojlantirgan. Shu bilan u Alisher Navoiy an'analarini munosib davom ettiradi.

Boburnoma

Boburning eng mashhur asari – «Boburnoma» bo'lib, u o'ziga xos tarixiy, adabiy va geosiyosiy manba hisoblanadi. Eski o'zbek (chig'atoy) tilida yozilgan. Asarning «Boburiya», «Voqeanoma», «Tuzuki Boburiy», «Tabaqoti Boburiy», «Tavorixi Boburiy» kabi ko'plab nomlari ham ma'lum. Temuriylar tarixi haqida batafsil so'ylaydigan yirik manba. Asarning o'ndan ortiq qo'lyozma nusxalari O'zbekiston fanlar Akademiyasi sharqshunoslik institutida saqlanadi. Ko'plab dunyoviy, jumladan, fors, ingliz, rus, turk, golland, fransuz tillariga tarjima qilingan. Hozirgi vaqtga qadar «Boburnoma» 25 dan ortiq tillarga tarjima qilingan.

She'riyat va g'azallar

Bobur o'z davrining yetuk shoirlaridan biri bo'lib, lirik she'rlar, g'azallar va ruboiylar yaratgan. Uning asarlari insoniylik, tabiat tasviri, muhabbat va hayot falsafasi haqida chuqur mushohadalarni aks ettiradi. Bobur she'rlarida Temuriylarning urf-odatları, o'z davrining ijtimoiy-siyosiy hayoti va shaxsiy kechinmalari o'z aksini topgan.

Mubayyin va Aruz risolasi

«Mubayyin» – Boburning islomiy aqidalar haqida yozgan asari bo'lib, unda u diniy bilimlarini va shaxsiy qarashlarini bayon etadi. «Aruz risolasi» Bobur o'zbek va fors adabiyotining nazariy asoslari haqida ilmiy izlanishlar olib borgan. Asarda u she'riyatda qo'llaniladigan aruz tizimi haqida yozgan.

Boburiylar sulolasi

Bobur asos solgan Boburiylar sulolasi Hindiston tarixida katta ahamiyatga ega. Uning o'g'li Humoyun va nevarasi Akbar davlatni yanada mustahkamlab, Hindistonni rivojlantirishga katta hissa qo'shganlar. Boburiylar Hindistonda san'at, me'morchilik va adabiyot rivojiga katta ta'sir ko'rsatgan. Jumladan, Toj Mahal, Qutb Minor kabi mashhur obidalar ushbu sulola davrida barpo etilgan.

Xulosa

Zahiriddin Muhammad Bobur – harbiy sarkarda, adib, tarixchi va davlat arbobi sifatida o'zidan beqiyos meros qoldirgan shaxsdir. Uning hayoti va ijodi nafaqat o'zbek xalqi, balki butun jahon madaniyati uchun muhim ahamiyatga ega. Bobur o'zining davlat arbobi sifatidagi donishmandligi, adabiyoti va ilm-fanga qo'shgan hissasi bilan hamisha yodda qoladi. Uning ijodi va harbiy yurishlari bugungi kunda ham o'rganilib, yosh avlodga o'rnak bo'lib xizmat qilmoqda. Boburning «Boburnoma» asari esa nafaqat tarixiy hujjat, balki adabiy durdona sifatida ham yuksak qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avezova, A. K. (2025, May). SIMPLE MEDICAL CONVERSATIONS IN UZBEK: A GUIDE FOR BEGINNERS IN HEALTHCARE. In *E-Conference platform* (Vol. 1, No. 20-may, pp. 45-47).
2. Avezova, A. K. P. Q. (2024). O 'ZBEK TILI TALAFFUZ QOIDALARINI XORIJLIK TALABALARGA O 'RGATISHDA Q, G ', X, U VA SH TOVUSHLARINING AHAMIYATI. *Academic research in educational sciences*, (1), 407-410.
3. AVEZOVA, A. (2025). ANTROPONIMLARNING SINTAKTIK USULDA YASALISHI.
4. Avezova, A. K. (2025, May). TIBBIYOT YO 'NALISHIDA TAHSIL OLAYOTGAN CHET ELLIK TALABALARGA O 'ZBEK TILINI O 'RGATISH ZARURATI VA O 'QITISHNING SAMARALI USULLARI. In *E-Conference platform* (Vol. 1, No. 20-may, pp. 43-44).

5. Ulugbekovich, M. A. (2025, October). ABDURAUF FITRATNING “HIND SAYYOHI” ASARIDA BUXORO JAMIJATINING TANQIDI VA ISLOHOT G'OYALARI. In *CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY* (Vol. 1, No. 6, pp. 249-251).
6. Qizi, A. A. K. P. (2023). O ‘ZBEK VA TURK TILLARIDA ANTROPONIMLARNING MOTIVLANISH ASOSLARI (HAYVONLAR BILAN BOG ‘LIQ KISHI ISMLARI MISOLIDA). *Science and innovation*, 2(Special Issue 5), 153-156.